

К. М. НАРИНСКИЙ

ЯШНАГАН ҚЎРИҚ

*(Ўзбекистон меҳнаткашларининг Марказий Фарғочадаги
қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш тажрибалари)*

ЎЗБЕКИСТОН НАПТИТИ

Тошкент—1966

Наринский К. М.

Яшнаган қўриқ. (Ўзбекистон меҳнаткашларининг Марказий Фарғонадаги қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш тажрибалари). Т., «Ўзбекистон». 1965. 60 бет. Тиражи 3000.

Наринский К. М. **Преображенная целина.**

Коммунизм қурилиши кенг авж олдирилган даврда Ўзбекистон Совет Иттифоқининг асосий пахта базаси бўлиб қолаверади. 1965 йилга келиб Ўзбекистон мамлакатга 3 650 минг тонна, йигирма йилликнинг охирига келиб эса, ҳар йили 7 миллион тонна пахта бериши керак. Ўзбекистонда механизациялаш, химизациялаш ва суғориш асосида қишлоқ хўжалигини интенсификациялаш ҳисобигагина пахтачилик мана шундай тараққий этиши мумкин.

Суғориладиган деҳқончиликни ривожлантириш қишлоқ хўжалигини интенсификациялаш йўлларида биридир. Урта Осиёда қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш суғориладиган деҳқончиликни янада ривожлантиришнинг энг муҳим резерви бўлиб келди ва бундан буён ҳам шундай бўлиб қолади.

Жуда катта массивлардаги суғориладиган ерларнинг ўзлаштирилиши, пахта, шоли ва бошқа экинлардан об-ҳаво шароитининг

қандай бўлишидан қатъи назар мўл ва барқарор ҳосил етиштиришни таъминловчи воситадир.

КПСС Марказий Комитети янги ерларни суғориш тўғрисидаги ленинча ғояларни амалга ошириб ўзининг февраль-март (1954 йил) Пленуми қарорида пахта майдонларини яқин йиллар ичида анча кенгайтириш... зарурлигини кўрсатиб ўтди.

Тажриба ирригация ва суғориш ишларини рижолантиришга капитал маблағлар сарфлашнинг мақсадга мувофиқ ва фойдали эканини кўрсатади. Ирригация, суғориш ва янги ерларни ўзлаштиришга сарфланган маблағлар пахта, шоли ва бошқа қимматли экинлардан олинган ҳосил ҳисобига тезда қопланади.

Бу брошюрада Ўзбекистон меҳнаткашларининг Марказий Фарғонадаги қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштиришдаги курашлари ёритилади.

МАРКАЗИЙ ФАРҒОНА УТМИШДА

Фарғона водийси Ўрта Осиёнинг шарқдан ғарбга қараб 300 километрга, шимолдан жанубга — 150 километрга чўзилган тоғ ўртасида жойлашган катта текисликдир. Ўзбекистон ССР халқ хўжалигида муҳим ўринни эгаллайдиган Сирдарё ҳавзасининг энг йирик ирригация райони ҳам шу ерда.

Асрлар давомида водийнинг фақат ярмиси воҳа эди. Фарғона водийсининг ўрта ёки марказий қисми 532,4 минг гектар келадиган чўл-биёбондан иборат бўлиб, Марказий Фарғона деб аталарди. Лекин, бу ерлар фақат табиат кучлари таъсиридагина эмас, балки бошқа сабабларга кўра ҳам тез яроқсиз бўлиб қоларди. Революциядан олдин маҳаллий феодаллар ва чор мануфактурачилари ўз хўжаликларини фақат водий чеккаларига жойлаштириб, сувдан нотўғри фойдаланиб, бу ерларни ботқоқликка айлантириб юбордилар.

Меҳнаткаш халқ асрлар бўйи чўл-биёбонларни пахта майдонлари, боғ ва токзорларга айлантиришни орзу қилиб келдилар. Халқ Марказий Фарғонани ўзлаштиришга бағишлаб кўп эртақлар тўқиган. Аммо узоқ вақт-

лар давомида инсон кучсиз бўлиб қолаверди. Революциягача Туркистонда прогрессив рус ирригаторлари ва мелиораторлари Марказий Фарғонани ўзлаштириш бўйича кўплаб лойиҳалар ишлаб чиқдилар. Аммо бу лойиҳалар Улуғ Октябрь социалистик революциясигача жовонларда чанг босиб ётди. Туркистонда суғоришнинг ривожланишига катта ҳисса қўшган, ленинча ГОЭЛРО планини тузишда қатнашган қобилиятли ирригатор — олим Георгий Константинович Ризенкамф (Губенко) бундай деб ёзади:

«Чоризм биз қилган ишнинг аҳамиятини тушунмаган эди. Муваққат ҳукумат ишни бутунлай тўхтатиб қўйди. Биз фақат Октябрь революциясидан сўнггина Туркистонга сув чиқариш ишига ҳақиқий қизиқиш тугилганлигини сездик»¹.

Улуғ Октябрь социалистик революциясининг ғалабасидан кейин Фарғона водийсини ҳар томонлама ўзгартириш ишлари ва Марказий Фарғонадаги қўриқ ерларга планли ҳужум бошланиб кетди. Жамият ишлаб чиқарувчи кучларининг ривожланиши учун мисли кўрилмаган эркинлик берган ва қишлоқ хўжалигини қудратли техника билан қуроллантирган Совет социалистик тузуми миллионлаб гектар қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштиришга кенг имкониятлар яратди. Ирригация ленинча электрлаштириш планининг таркибий қисми, мамлакатимизда социализм ва коммунизм моддий-техника базасини қуришнинг муҳим шarti бўлиб қолди.

¹ «Правда Востока» газетаси 17 май, 1963 й.

«Суғориш ҳаммадан ҳам кўпроқ зарурдир ва у ўлкани жуда ўзгартириб яшнатади, ўтмишдаги қолоқликка хотима беради, социализмга ўтиш учун мустақкам замин ҳозирлайди»,¹— деб ёзган эди В. И. Ленин Озарбайжон, Грузия, Арманистон, Доғистон республикасидаги коммунист ўртоқларга.

В. И. Ленин ирригацияни Туркистонда Совет ҳокимияти амалга оширадиган муҳим вазифа деб атади.

Ленинча индустриялаштириш ва қишлоқ хўжалигини коллективлаштириш планининг бажарила бориши, инженер-техник кадрларнинг етишиши, колхозларнинг ташкилий хўжалик жиҳатдан мустақкамланиши, қишлоқ хўжалик техникаси кўплаб ишлаб чиқарилиши натижасида Фарғона водийсида ҳам ирригация ва сув чиқариш ишларини ривожлантириш учун янада қулайроқ шароит вужудга келтирилди. Мана, биринчи беш йилликлар даврида халқ янги ҳаёт қурилишига актив иштирок этаётган бир даврда Фарғона водийси халқ қурилишлари ватанига айланди. Ўзбекистон компартияси уларга раҳбарлик қилди. 1939 йили биринчи катта ғалаба қўлга киритилди. Халқ қурилиши методи билан 45 кун ичида Катта Фарғона канали қуриб битказилди. Натижада 500 минг гектар фойдаланилаётган ернинг сув шароити яхшиланди ва 100 минг гектар қўриқ ерларга сув чиқарилди.

Улуғ Ватан урушига қадар кенг миқёсда олиб борилган ирригацион қурилишлар Совет Иттифоқининг энг катта пахта макони бўлган

¹ В. И. Ленин. Асарлар, 40-том, 200 бет.

Фарғона водийсининг келажакда иқтисодий жиҳатдан ривожланишини таъминлади ва Марказий Фарғона қўриқ ерларини ўзлаштириш учун зарур шароит яратди.

ҚҶРИҚ ЕРЛАРНИ ҶЗЛАШТИРИШ — УМУМХАЛҚ ИШИДИР

КПСС Марказий Комитети сентябрь (1953 йил) Пленуми Марказий Фарғонани ўзлаштиришнинг янги даврини очиб берди. Шу даврдан эътиборан Фарғона даштларига ҳужум бошланди. Марказий Фарғонани ўзлаштириш ҳам Мирзачўлни ва бошқа қўриқ ерларни ўзлаштириш билан бир қаторда Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини ва айниқса пахтачиликни янада ривожлантиришнинг зарур шарти бўлиб қолди.

Марказий Фарғонани тубдан ўзгартириш йўлларини излаш оммавий ватанпарварлик ҳаракатини вужудга келтирди. Фарғона, Андижон ва Наманган областларининг колхозчилари Марказий Фарғонада фойдаланилмай ётган ерларни бундан кейин суғориш ва ўзлаштириш учун колхозларнинг бўлинмас фондларидан фойдаланишни таклиф қилдилар. Қишлоқ хўжалик меҳнаткашларининг бу ҳаракатида умумхалқ манфаатларини чуқур тушуниш, улардаги алангали совет ватанпарварлик ва юксак коммунистик онглилик туйғулари намоён бўлди. КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети колхозчиларнинг бу ажойиб ташаббусларини маъқулладилар.

Янги ерларнинг колхозчилар бўлинмас фондлари ҳисобига ўзлаштирилиши социалис-

тик ишлаб чиқариш муносабатларининг янада такомиллашганлигини, социалистик хусусий мулкчилик икки формасининг яқинлашганини ифодаловчи принципаал янги ҳодиса эди.

Партия ва ҳукуматнинг Марказий Фарғонани ўзлаштириш тўғрисидаги қарорини ўзбек халқи жуда катта қизиқиш билан кутиб олди, бу қарорда ўзининг асрлардан бери қилган орзусининг юзага чиқишини, колхозлар жамоат хўжаликларининг тараққиётини, моддий фаровонлик ва маданиятнинг ўсишини кўрди.

Ирригация қурилишда техник прогресс, сув хўжалигининг қудратли техника билан қуролланиши натижасида Марказий Фарғона ерлари янада тезроқ ўзлаштирилди.

1953 йилдан бошлаб Марказий Фарғонада ирригация-мелиорация ва қурилиш ишларини йирик «Ферганаводстрой» қурилиш-монтаж трести бажара бошлади. Бу трест қўриқ ерларни ўзлаштиришда ниҳоят катта роль ўйнади.

Марказий Фарғона қўриқ ерларини ўзлаштиришда бутун мамлакат иштирок этди. Бу ерга мамлакатнинг кўпгина иқтисодий районлари — Сибирдан ёғоч, Ленинград ва Арманистондан электр ускуналари Украина ва Белоруссиядан, Татаристон ва Бошқирдистондан, Челябинск ва Брянскдан, Свердловск ва Москвадан, Воронеждан ва Тошкентдан қудратли ер қазиш ва қурилиш техникалари узлуксиз келтириб турилди.

Марказий Фарғонанинг ўзлаштирилиши — халқлар ҳамкорлиги ва ўзаро ёрдамнинг ёрқин намунаси, ленинча миллий сиёсатнинг жонли гувоҳидир. Партия ва ҳукумат Марка-

зий Фарғонани бўйсундирувчиларни замонавий энг янги техника билан таъминлаб турдилар. Агар бу ерда 1953 йилда 38 бульдозер, скрепер ва грейдер, ковшининг умумий ҳажми 26,45 кубометр бўлган 48 экскаватор ишлаган бўлса, 1961 йили — бульдозер, скрепер ва грейдерлар сони 608 тага етди ёки 16 марта кўпайди, экскаватор сони 268, ковшининг умумий ҳажми эса 130,45 кубометрга етди ёки деярли 5 марта кўпайди. Малакали экскаваторчилар, бульдозерчилар, грейдерчилар, қурувчилар ва бошқа мутахассислар тайёрлаш учун 400 кишилик ўқув-техника комбинати очилди.

Фарғонадаги қўриқ ерларни ўзлаштириш учун мамлакатнинг ҳамма томонларидан турли касбдаги мутахассислар: инженерлар, техниклар, ишчилар ва механизаторлар келдилар. «Средволгострой» қурилишидан келган бир группа мутахассислар орасида йирик қурилишларда қатнашиб катта тажриба орттирган Н. Шейченколар, Р. Мкртчян, Ю. Попова, А. Привалов бор эди. Қуйбишев ГЭСидан тажрибали экскаватор машинисти Н. С. Толстих, Тахиатошдан — экскаваторчилар Н. И. Сойко, В. А. Наумов, бульдозерчи-скреперчилар С. И. Князев, А. Р. Селемев, Н. П. Батишев ва бошқалар келди.

1953—1954 йилларда Марказий Фарғона қурилишларига олий ўқув юртлари ва техникумларни битирувчилардан 107 киши, шу жумладан, 37 киши ТИИИМСХ дан, 13 киши Москва сув хўжалиги институтидан, 9 киши Киев гидромелиоратив институтидан, шунингдек Тошкентдан, Ленинграддан, Саратовдан,

Омскдан, Еревандан, Ростов ва бошқа шаҳарлардан ёш мутахассислар келдилар.

В. Ф. Шпотин кўпдан бери «Ферганаводстрой» трестининг бош инженери бўлиб ишлаб келмоқда. У техника тараққиёти учун жуда кўп меҳнат сарфлади ва ўз билимини қўшди. Республиканинг энг яхши ирригатор мутахассисларидан Ф. Ш. Шамсутдинов, Ф. Н. Нажимов, А. Ф. Расулев, И. Ф. Федодеев, К. К. Муқумбоев, П. И. Чуров, Д. М. Терситский Фарғона водийсининг сув хўжалиги қурилишларида 30 ва ундан ҳам кўп йиллар мобайнида актив иштирок этиб келмоқдалар.

Ҳаётсиз ва поёнсиз чўлга биринчи бўлиб текширувчилар — топографлар, гидрологлар, тупроқшунослар келдилар. Улар ҳали йўл қурилмаган жазирама иссиқ, қум бўронларига бардош бериб ишладилар, ташналик каби жуда огир кунларни ўз бошларидан кечирдилар. Уларнинг кетидан Марказий Фарғона массивига ирригация-мелиорация тадбирлари комплекси: капитал планлаштириш, суғориш ва қуриштиш системаларини қуриш учун сув хўжалиги қурилишининг ишчилари келдилар. Улар колхоз ва совхозлар учун янги ерларга йўл очибгина қолмай, кўчманчи хўжаликларнинг биринчи йилиёқ пахтадан юқори ва барқарор ҳосил олишлари учун ҳам ғамхўрлик қилдилар.

Марказий Фарғона сув хўжалиги қурилишларида йиғма конструкциялар кенг қўлланила бошлади. Қурилиш ташкилотлари 1953—1961 йилларда 253 748 кубометр бетон ва темир-бетон ишларни бажардилар. 1958—1961 йилларда 70 минг кубометрча бутобетон

ишлари қилинди. Катта Фарғона каналининг кенгайтирилиши янги ерларни муваффақиятли ўзлаштиришга ёрдам қилди. Реконструкция қилингандан кейин унинг сув ўтказиш қобилияти секундига 100 дан 188 кубометрга етказилиб, деярли икки марта оширилди. Шунингдек, Охунбобоев номли канал, Улуғнор канали системаси реконструкция қилинди. Бундан ташқари қисқа вақт ичида Фарбий Ёзёвон массивидаги қўриқ ерлардан 18 700 гектарга яқин ерни суғорадиган Хонобод ирмоғи, 27 200 гектарни суғорувчи Қизилтепа, Андижон областининг Шарқий Ёзёвон массивидаги 17 700 гектарни суғорадиган Саритигун каналлари қуриб битказилди. Шерқўрғон, Шимолий, Пограничний, Дамкўл, Оқолтип, Шимолий Богдод ва бошқа кўплаб йирик коллекторлар қурилди.

Қурувчиларнинг катта коллективи қийинчиликлар билан курашда ўси ва чиниқди. 1962 йил бошида биринчи «Ферганаводстрой» трестида ишловчи ишчилар, инженер-техник ходимлар ва хизматчилар сони 3672 кишига етди.

1961 йили Фарғона водийсида янги қудратли техника билан қуролланган ташкилот — «Андижонводстрой» трести ташкил қилинди. Трест системасида биринчи йилидаёқ 2678 киши, шу жумладан 1182 механизатор, 653 қурувчи, 341 ремонтчи, 502 шофер, 229 инженер-техник ходимлар ишлади.

Марказий Фарғона қўриқ ва бўз ерларининг ўзлаштирилиши — ишчилар синфи фидокорона меҳнатининг, коммунизм қурилиши йўлида унинг колхозчи деҳқонларга берган конкрет ёрдамининг ёрқин намунаси.

Меҳнат унумдорлигини ошириш ва Марказий Фарғонани ўзлаштириш суръатини жадаллаштириш учун кенг авж олдирилган социалистик мусобақа қурувчиларга ва механизаторларга меҳнатда доимо катта-катта ютуқларни қўлга киритишга ёрдам беради.

Қурилиш ташкилотлари ва бригадаларида социалистик мусобақа оммавий характерга эга бўлиб, доимо янги формалар билан бойитила борди. Унлаб бригадалар, юзлаб, механизаторлар коммунистик меҳнат учун кураш ҳаракатига қўшилдилар. Биринчилар қаторида атоқли экскаваторчи С. Бахарев бригадасига коммунистик меҳнат бригадаси деган юксак ном берилди. 1959 йил охирида С. Бахарев ўз экскаватори билан (миллион ҳиссбига) сўнги кубометр ерни қазиб чиқарди. Бригада ҳар йили 2—3 йиллик топшириқни бажаради. Бу иноқ, бир мақсад йўлида курашаётган ҳаракатчан онла ҳақиқий коммунистик тарбия мактаби бўлиб қолди. С. Бахарев КПСС XXII съездига юборган хатида бундай деб ёзган эди: «Бригадага коммунистик меҳнат бригадаси деган ном берилди. Етти йиллик топшириқни биз икки ярим йилда бажардик. Партия Программасидан руҳланган бригада аъзолари ҳар йилги топшириқни икки марта ошириб бажариш, ўзининг ўн йиллик ишлаб чиқариш программасини беш йилда тугаллашга қарор қилдилар.

Ишлаб чиқариш илғорларининг кўплари соҳиб қолхозчилардан иборат, улар юқори маҳала қурувчилардир. Илғор бетончилардан К. Матвалиев, Д. Абдурахмонов, А. Бозоров ойлик топшириқни мунтазам равишда деярли

икки марта ошириб бажарадилар, аъло даражали шоферлар Собиров, Сулаймонов, Саидметов юк ташиш планларини ҳар доим ошириб бажариб жуда кўп ёқилгини тежаб қолдилар.

Пахтачиликни ривожлантириш ишидаги катта ва унумли иши ҳамда суғориш ва ирригация иншоотларини қуришга қўшган фидокорона меҳнати учун 300 дан ортиқ киши СССР орден ва медаллари, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Фахрий ёрлиқлари билан мукофотландилар. Мукофотланганлар орасида старший экскаватор машинистлари Р. Аҳмедов, Б. Волков, тракторчи И. Йўлбарсов, бетончи Ж. Аҳмедов, арматурачи В. Абдуллаев, тош терувчи Г. Қазибоева, формовщик М. Жалтиров ва бошқалар бор.

«Андижанводстрой» трестининг СМУ-2 қурилиш монтаж бошқармаси коллективи катта ютуқларни қўлга киритдилар, улар кейинги йилларда 14470 гектар қўриқ ерни ўзлаштирдилар. Бу катта ва иноқ коллектив коммунистик меҳнат коллективи деган ном учун курашмоқда. 34 бригада ҳозирдаёқ бу юксак номга сазовор бўлдилар, 96 илғор механизаторларга, слесарларга, бетончиларга коммунистик меҳнат зарбдорлари деган ном берилди. Коммунистик меҳнат учун курашнинг олдинги сафларида коммунистлар бормоқда.

Марказий Фарғонани ўзлаштириш мисолида ишчилар синфининг қишлоқ хўжалигини юксалтиришдаги, колхозчи деҳқонлар билан иттифоқни мустаҳкамлашдаги, коммунизмни муваффақиятли қуриш ишидаги ниҳоятда катта роли айниқса яққол намоён бўлади.

ҚИШЛОҚ ВАТАНПАРВАРЛАРИ ҲИССАСИ

Қўриқ массивларда ирригация қурилишлари, сув чиқариш билан у ерларни ўзлаштириш ўртасида катта узилиш йўқ эди. Унумсиз қўриқ ерлардан мўл ҳосил олиш мақсадида бу ерларга қурувчилар кетидан колхозчилар келдилар. Қўриқ ерларни бўйсундирувчилар ҳаракати авж олиб кетди.

Юзлаб меҳнаткашлар янги ерларни ўзлаштириш истагини билдирдилар. Улар ичида айниқса ёш йигит-қизлар кўп эди. Республика комсомоли, Ўзбекистонда янги ерларни ўзлаштириш ишларини оталикка олди. Партия ташкилотлари бу фахрли вазифани бажаришга комсомол фаолиятини мунтазам равишда йўлаб турди.

Охунбобоев районидаги «Коммунизм» колхозининг комсомоллари ажойиб ташаббус кўрсатдилар. 35 комсомол аъзоси комсомоллар мажлисида КПСС Марказий Комитети сентябрь Пленуми қарорига жавобан Марказий Фарғонанинг янги ерларини ўзлаштириш иштиёқини билдирдилар. Улар бир неча ой давомида ўз кучлари билан 50 гектар янги ерни ўзлаштирдилар. 1954 йил бошида Фарғона областининг 1700 комсомол аъзоси янги ерларни ўзлаштиришда қатнашди. КПСС Марказий Комитетининг 1954 йил февраль-март Пленумидан кейин уларнинг сони ҳам, иши ҳам кўпайди. Фақат Фарғона области комсомоллари ва ёшларининг кучи билан бир неча йил ичида 4649 гектар ер ўзлаштирилди.

Марказий Фарғонани муваффақиятли ўзлаштиришда, КПСС Марказий Комитети

сентябрь Пленуми қарорларини амалга оширишда 1954 йили Тошкентда ўтказилган пахтакорлар кенгашининг аҳамияти жуда каттадир.

Қишлоқ хўжалигига раҳбарлик қилишдаги жиддий камчиликларни очиб ташлаб, кенгаш пахтага ишлов беришнинг прогрессив усуллари кенг жорий қилиш, суғориладиган ерлардан яхшироқ фойдаланиш чораларини кўрди. Пахтачиликдаги янги, илгор ишлар Марказий Фарғонада ҳам кенг тарқалди.

1957 йил бошида Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Министрлар Совети ва Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми ишчиларни, колхозчиларни, қишлоқ ҳамда сув хўжалиги, фан ва маданият ходимларини, Ўзбекистоннинг барча меҳнаткашларини Марказий Фарғонага бориш ва қўриқ ерларни ўзлаштиришда ҳамда бу ерни Совет Иттифоқининг йирик пахта базасига айлантиришга бевосита иштирок этишга чақириб мурожаат қилдилар. «Ҳаёт шуни кўрсатдики, — дейилади Мурожаатда, — колхозчиларнинг бўлинмас фондлари ҳисобига қўриқ ерларни пахта етиштириш учун ўзлаштириш оғир, аммо Ватан учун сўзсиз фойдали, иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқ ишдир. Сарфланган маблағ ва меҳнат ортиғи билан қопланади.

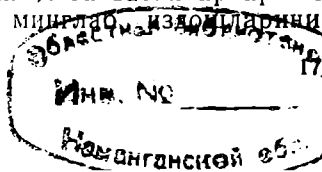
Чақириққа жавобан Марказий Фарғонага Ўзбекистоннинг ва Совет Иттифоқидаги қардош республикаларнинг кўп район, шаҳарларидан минглаб ватанпарварлар келдилар.

КПСС XXII съезди қарорлари ва партиянинг янги коммунизм қурилиши программасининг қабул қилиниши алоҳида меҳнат, сиёсий ва

ватанпарварлик ғайратли кучайтириб юборди. КПСС XXII съездидан кейин Марказий Фарғона қўриқ ерларини ўзлаштириш суръатини жадаллаштириш учун ватанпарварлик ҳаракатининг янги даври — қўриқ ерга ҳужум бошланди.

183696
КПСС XXII съезди тарихий қарорларига амалий иш билан жавоб бериб республиканинг таниқли механизатори, коммунист, XXII съезди делегати ва СССР Олий Советининг депутаты Манноп Жалолов меҳнатга юқори иш ҳақи оладиган илғор трактор-далачилик бригадасидан Марказий Фарғонанинг кам ўзлаштирилган Ленин районидаги XX партсъезд номли колхознинг қолоқ бригадасига, уни илғорлар даражасига кўтариш мақсадида ўтди.

Бригадага ажратилган ерлардан фақат 10 центнердан ҳосил олинар эди. Жасур чўл қуварлар бир йил ичида ҳар гектаридан 25 центнердан биринчи сорт пахта етиштириш мажбуриятини олдилар. М. Жалолов, механизаторлар Қ. Абдураҳмонов, Т. Қўзибоев, И. Маҳмудов, У. Йўлдошевлардан иборат республика қишлоқ хўжалигидаги биринчи коммунистик меҳнат бригадаси қўриқ ерга жўнаб кетди. Пахтачиликни янада ривожлантириш ва Марказий Фарғонани тезроқ ўзлаштириш ғамхўрлиги билан суғорилган М. Жалолов ва унинг ўртоқларининг ватанпарварлик хағти-ҳаракатлари меҳнатга коммунистик муносабатда бўлиш намунасидир. Ватанпарварларнинг бу ишини Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитети маъқуллади. Янги ватанпарварлик ташаббуси ўзининг мирилад...

топди. Биргина Холдевоибек районида 25 комсомол-ёшлар бригадалари тузилиб, улар Марказий Фарғонанинг янги ўзлаштирилаётган ерларига жўнаб кетдилар. Район комсомол комитетининг биринчи секретари Т. Ҳожиқосимова Олтинкўл районининг комсомоллари билан бирга қўриқ ерлардаги «Янги турмуш» колхозида ишлашга қарор қилди. Колхозчилар уни колхозга раис қилиб сайладилар. Бу ишда у ўзининг катта ташкилотчилик қобилиятини, матонатини, ирода кучини кўрсатди.

Қўриқ ердаги янги колхозда Т. Ҳожиқосимова билан бирга коммунист ва комсомоллар — агроном М. Абдувалиев, инженер Қ. Тожибоев, звено бошлиқлари А. Иброҳимов, С. Бойтўраев, Р. Тўрақулов ва бошқалар ишлайди. Ўз устига олган вазифани шараф билан бажариш йўлида бор кучларини аямай меҳнат қилмоқдалар.

М. Жалоловнинг ватанпарварлик ташаббуси комсомол-ёшларнинг йўлларини машъалдек ёритди, уларда халқ бахт-саодати учун, коммунизм қурилиши программасини амалга ошириш учун мумкин қадар кўпроқ иш қилишга интилиш туйғусини уйғотди. Фарғона водийсида партия чақирғини қўллаб-қувватламаган биронта ҳам район йўқ. Қисқа вақт ичида М. Жалолов бошлаган ишга 8 мингдан кўпроқ ватанпарварлар қўшилди.

Андижон область Марҳамат район Свердлов номли ўрта мактабни битирувчиларнинг ҳаммаси Мирзачўлга ишга боришга қарор қилдилар. Улар Ўзбекистондаги ўрта мактабни битирувчи барча ўқувчиларга мурожаат қилдилар:

«Биз бутун синфимиз билан Мирзачўлда янги ерларни ўзлаштиришга қарор қилдик. Қўриқ-даштлар унга ўз билимини, ўз куч-қудратини меҳнатда чиниққан қўлларини берадиган кишиларнинг янги мададларини кутмоқда. Биз Мирзачўлни, Марказий Фаргонани, Қарши чўлларини тубдан ўзгартираётган комсомоллар, йигит-қизлар изидан борамиз. Мирзачўл баҳодирлари — Қ. Абдураззоқов, И. Охунова, Марказий Фарғона қаҳрамонлари М. Жалолов, ҳамшаҳарларимиз М. Жумабоева ва М. Дадажоновларнинг фидокорона меҳнатлари бизларни руҳлантиради. Биз улардан коммунистчасига яшаш ва ишлашни ўрганамиз»¹.

Ўзбекистон Коммунистлар партияси Марказий Комитети ўрта мактабни битирувчиларнинг ташаббусини маъқуллади. Марказий Комитетнинг қарорида таъкидланадики, Марҳамат райони ўқувчиларининг ташаббуси ёшларда Ватан бахт-саодати учун меҳнат қилиш муҳаббатини уйғотишда жуда катта роль ўйнайди. М. Жалолов ва унинг издошларининг янги ватанпарварлик ҳаракатининг характерли хусусияти—комплекс механизациялаш учун курашдан иборатдир. Улар ўз олдига биринчи навбатда далаларни ишлашда огир қўл меҳнатини сиқиб чиқариб суғориладиган ҳар гектар ердан максимал даражада фойдаланиш ва пўлат машиналарга таянган ҳолда яна ҳам мамлакатга кўпроқ арзон пахта, шоли ва бошқа маҳсулотлар етиштириб беришни мақсад қилиб қўйдилар.

¹ «Правда Востока» газетаси, 29 октябрь, 1961 й.

Орадан бир йил ўтгач, яқун ясалди. Натижа М. Жалолов бригадаси ўз устига олган мажбуриятни шараф билан бажарганлигини кўрсатди. Бригада камсувлик каби оғир шароитда шўр тупроқли ерларда 115 гектарнинг ҳар гектаридан 26,1 центнерда пахта олди. М. Жалолов меҳнатга коммунистик муносабатда бўлишнинг юксак намунасини кўрсатди. Комбайн билан 150 тонна пахта териб, у октябр ойидаёқ Самарқанд области пахтакорларига ёрдам бериш учун жўнади. У ерда ўзининг амалий тажрибасини механизаторларга ўргатиб, муваффақиятли меҳнат қилди.

КПСС XXII съезидан кейин кенг қулоч ёйган янги ватанпарварлик ҳаракати Марказий Фарғонани муваффақиятли ўзлаштиришнинг ва республикада пахтачилик ва ғаллаччиликни янада ривожлантиришнинг энг муҳим факторидир.

КОЛХОЗЛАРАРО СОВЕТ — ҚУРИҚ ЕРЛАРНИ ЎЗЛАШТИРИШДА КОЛХОЗЛАР ИШТИРОҚИНИНГ ЯНГИ ФОРМАСИДИР

Коммунизм томон илгарилаб борган сари ишлаб чиқарувчи кучларнинг ўсиши билан бирга колхозлараро ишлаб чиқариш алоқалари ҳам ривожлана беради. Бундан буён бу хўжаликларни умумлаштириш процесси, КПСС Программасида ёзилганидек, — айрим колхозлар билан чекланиб қолмайди. Жамоат бойлиги тобора ўсиб борган сари колхозлар умумхалқ фойдаланадиган корхоналар ва маданий-маиший муассасаларни яратишда иштирок этибгина қолмай, қўриқ ерларни биргалашиб ўзлаштиришда ҳам қатнашадилар. Бундай

Ўзаро алоқадорлик колхоз-кооператив мулкига кўпроқ умумийлик хусусиятини беради.

Марказий Фарғона каби кенг масштабда янги ерларни ўзлаштиришга киришган Совет Иттифоқида 1953 йили биринчи колхозлараро ташкилот тузилди. Колхозлар бўлинмас фондларининг маблағларидан фойдаланиб ирригация қурилишларига раҳбарлик қилиш бу давргача фақат давлат органлари томонидан амалга оширилар эди.

Марказий Фарғона объектларининг қурилиш ишларини ташкил қилишда, меҳнаткашларни сафарбар этишда сув хўжалиги қурилиши бўйича Колхозлараро Совет муҳим роль ўйнади. Унинг биринчи мажлиси 1953 йил 1 мартда Фарғона шаҳарида ўтказилди. Мажлис Марказий Фарғонани ўзлаштириш бўйича колхозлараро Совет составини сайлади. 1953—1959 йилларда колхозлараро Советга Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг раиси ўртоқ Ш. Р. Рашидов раҳбарлик қилди. 1959 йили колхозлараро Советнинг раиси қилиб Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг раиси ўртоқ Я. С. Насриддинова сайланди.

Колхозлараро Совет составида колхоз ишлаб чиқаришининг донгдор ташкилотчиларидан Социалистик Меҳнат Қаҳрамонлари Бакиров, Соиббоев ва Абдураззоқов ўртоқлар бор эди. Советнинг ишчи аппаратига бошқа ишдан озод қилинган колхозлараро Совет раисининг муовини К. К. Муқумбоев, Совет аъзоси П. И. Чуров ва кейинроқ А. П. Шанько раҳбарлик қилдилар.

Колхозларнинг жамоат маблағи ҳисоби-га Марказий Фарғонанинги янги ерларини

Ўзлаштириш ва колхозлараро Советнинг тузилиши Ўзбекистонда ирригация қурилишида халқ ҳаракатининг янги даври ҳисобланади. Улар қабул қилган низом кенг ва демократик колхозлараро ташкилот тузилганлигидан далолат берад эди. Қолхозлараро Совет янги ерларни ўзлаштиришда қатнашувчи Фарғона водийсидаги колхозларнинг вакилларида, шунингдек партия, совет ва жамоат ташкилотлари вакилларида ташкил топган эди.

Марказий Фарғонани сугориш ва ўзлаштириш ишларини пул билан таъминлашда колхозларнинг бўлинмас фондлари, давлат бюджети ва қишлоқ хўжалик кредитини бирлаштириб мана шу уч манбанинг маблағидан фойдаланилди. Ун йил ичида (1953—1963) давлат ва Фарғона, Андижон областларининг колхозлари кўриқ ерларни ўзлаштиришга 107,1 миллион сўм сарфладилар.

1964 йили давлат колхозларни капитал ишлар бўйича давлат плани асосида амалга ошириладиган сув хўжалик қурилишларида ўз ҳиссасини қўшиш билан иштирок этишдан овоз қилди. Бу республикада ва Фарғона водийсида қишлоқ хўжалигини янада ривожлантиришда, Марказий Фарғона водийсида қишлоқ хўжалигини янада ривожлантиришда, Марказий Фарғонанинг барча ерларини ўзлаштиришни муваффақиятли тугаллашда жуда катта аҳамиятга эгадир, чунки бу колхозларга янги ерларни ўзлаштиришга, колхозлараро ва ички хўжалик ирригация-мелиорация системаларини кенгайтириш ва такомиллаштиришга кўпроқ куч ва маблағ йўллашга имкон беради. Қолхозлар келгусида ўз маблағларини

магистрал йўллар, ишлаб чиқариш бинолари турар жойлар ва маданий-маиший хизмат кўрсатиш объектлари қурилишларига сарфлайдилар. Бунинг учун колхозлар 50 миллион сўмдан кўп маблағ сарфлашни мўлжалладилар.

Колхозлараро Советнинг дастлаб функциялари анча тор доирада эди. 1957 йилгача унинг фаолияти фақат сув хўжалиги ва йўл қурилишлари билан чеклаб қўйилган бўлиб ерларни хўжалик жиҳатдан ўзлаштириш ва янги колхозлар ташкил қилиш каби бошқа масалалар билан эса колхозлараро Совет шуғулланмас, бу ишда координация қилиш ролини бажармас эди.

1956 йил 11 декабрда Ўзбекистон Коммунистлар партияси Марказий Комитети ва республика Министрлар Совети қарор қабул қилдилар: «Сув хўжалиги қурилиши бўйича колхозлараро Совет Марказий Фарғонада янги ерларни суғориш ва ўзлаштириш бўйича колхозлараро Совет қилиб қайта ташкил қилинсин, унга сув хўжалиги қурилиши, планлаштириш ишлари, колхоз посёлкалари, йўллар, электростанциялар ва Марказий Фарғонадаги халқ яшайдиган пунктларнинг аҳолисини сув билан таъминлайдиган қурилишлар бўйича бош заказчилик ҳамда Марказий Фарғона ерларини суғориш ва ўзлаштиришни колхозлар маблағи ҳисобига ҳам, бюджет ҳисобига ҳам бажариладиган проект ва қурилиш ишлари бўйича манфаатдор бўлган барча республика ва область ташкилотларининг фаолиятини координациялаш вазифаси топширилсин». Колхозлараро Совет

тўғрисидаги янги Низом унинг ҳуқуқини анча кенгайтирди ва колхозлараро ишлаб чиқариш алоқалари тараққиётининг КПСС XX съезидан кейинги янги даврига мос келар эди.

Колхозлараро Совет ўзига берилган кенг ҳуқуқлардан фойдаланиб қурилиш-монтаж ташкилотларининг фаолияти устидан контролликни кучайтирди ва Марказий Фарғонани ўзлаштиришда қатнашувчи Министрликлар ҳамда идораларнинг ишларини координация қилишни яхшилади.

Марказий Фарғонани суғориш ва ўзлаштириш бўйича кўп масалаларни оператив ҳал қилишда колхозлараро Советнинг кенгайтптирилган кўчма мажлисларининг бевосита қўриқ районларда ва колхозларда ўтказилиши муҳим аҳамиятга эга бўлди. Советнинг мажлислари Фарғона областининг «Янги ҳаёт», Андижон областининг XX партсъезд номли, Наманган областининг «Янги турмуш», қўриқ ерлардаги колхозларида, Фарғона, Андижон, Наманган шаҳарларида ва бошқа кўп жойларда ўтказилди. Колхозлараро Совет янги ерларни суғориш ва ўзлаштиришдаги илғор тажрибани ҳамма вақт ўрганди ва умумлаштирди ҳамда уни кенг тарқатди.

Колхозлараро Советнинг қарор ва тавсияларининг бажарилиши сув хўжалиги ташкилотлари ишларининг яхшиланишига, янги колхоз ва совхозларнинг ташкилий-хўжалик жиҳатдан мустақамланишига, Марказий Фарғона ерларининг муваффақиятли суғорилиши ва ўзлаштирилишига ёрдам берди.

Ишларнинг кўпайиши ва қўриқ ерларни ўзлаштириш суръатининг тезлашиш муносабати

билан колхозлараро Совет қайта ташкил қилиниб, Фарғона ва Андижон область колхозлараро Советлари тузилди Фарғона ва Андижон областлари ўртасида янги ерларни баб-баравар тақсимлаш мақсадида 1961 йил бошида Фарғона областидан Тўрақўрғон, Косонсой, Чуст районлари ва Оқолтин ер массивининг шимолий қисми Андижон области составига берилди, ҳамда янги қўриқ Задарё райони ташкил қилинди.

Тажриба колхозлараро Советнинг қайта ташкил этилиши ўз вақтида ўлкачиллигини кўрсатди. Иккита йирик — Фарғона ва Андижон колхозлараро Советларининг ерларни ўзлаштириш соҳасидаги ишлари бирмунча фойдалироқ бўлди. Бу колхозлараро ишлаб чиқариш алоқаларининг ривожланишида муҳим фактордир, кооператив-колхоз мулкнинг такомиллаштирилишида, шунинг билан бирга давлат мулкнинг умумхалқ мулки билан қўшилиб кетишида ҳаёт кўрсатиб берган бирдан бир тўғри йўлдир.

ҚУРИҚ УЛҚА КОЛХОЗ ВА СОВХОЗЛАРИ ЮКСАЛИШ ЙУЛИДА

Кўп йиллар давомида янги ерлар одатда камқувват, жуда паст ишлаб чиқариш имкониятларига эга бўлган кўчма бригадалар томонидан ўзлаштириб келинди. Бундан ташқари, кам сонли бригадалар состави йил давомида бир неча марталаб ўзгариб турди. Бунинг устига Марказий Фарғона массивларидан узоқда жойлашган ўзлаштирувчи колхозлар ва улардан келиб ишлаган кўчма бригадалар фойдаланишга топширилган ерларнинг

Ўзларига доимий биркитиб берилишига ишонч ҳосил қилмас эдилар. Тажриба шуни тасдиқладики, янги ерларнинг кўчма бригадалар томонидан ўзлаштирилиши кам фойдали бўлганидан кўриқ ерларни ўзлаштиришнинг бу формасини қўлланиш мумкин эмаслиги ўз-ўзидан маълум. Турмуш Марказий Фарғона кўриқ ерларини бундан кейин кам қувват кўчма бригадалар базасида янги колхоз ва совхозлар тузиш йўли билан забт этиб бориши керак эканлигини қатъий талаб қилди.

Ўзбекистон Коммунистлар партияси Марказий Комитетининг 1957 йил 27 июль қарорида Марказий Фарғонадаги янги ерларни қуйидагидек ўзлаштириш тавсия қилинади:

а) мавжуд колхозларга ва совхозларга ўзлаштирилиши керак бўлган янги ерларни абдий фойдаланиш учун биркитиб бериш; б) янги ерларга кўчиб бориш хоҳишини билдирган ва бу ерларга кўчиб келган колхозчилардан янги колхоз-совхозлар ташкил этиш. Шунга мувофиқ Марказий Фарғонадаги янги ерлар колхозлар ва совхозлар томонидан мустақил равишда бирмунча яхшироқ ўзлаштирилди.

Янги колхозлар ва совхозлар мустақамроқ иқитисодий негизда тузилдилар, шунинг учун уларнинг кўплари ташкил қилинган йилларда ёқ пахта, шоли ва бошқа экинлардан мўл ҳосил етиштирдилар, шу тартибда бу ерлардан ҳали қўлга киритилмаган даромадни олишга муяссар бўлдилар. Партия ва ҳукуматимиз кўриқ ерлардаги янги колхозларга катта ёрдам берди: уларга тракторлар, автомашиналар, электр станциялари, қурилиш материаллари ажратдилар.

Қўриқ ва бўз ерларни келгусида яна кўпроқ ўзлаштириш вазифаларини белгилаб берган КПСС XX съезидан кейин колхоз қурилиши айниқса кенг ривожланди. Съезд қарорлари Марказий Фарғонани ўзлаштирувчилар ўртасида сиёсий ғайрат уйғотди ва уларни меҳнатга отлантирди. Фақат 1956—1957 йиллардагина бу ерда 20 та колхоз ва «Минг булоқ» совхози ташкил қилинди. Қўриқ ерда ташкил қилинган колхозларнинг номлари ҳам характерлидир: «Янги ҳаёт», «Янги турмуш», «Ленин йўли», «Янги қадам», «Гулистон» ва ҳ. к. Бунда Фарғона водийси меҳнаткашларининг Марказий Фарғонани гуллаган ўлкага айлантириш тўғрисидаги асрлардан бери қилган орзу-умидлари акс эттирилган.

Бу хўжаликларнинг коллективи қўриқ ўлкани иложи борича тезроқ гуллаган ўлкага айлантириш ва кишиларда коммунистик онглилик тушунчасини ҳосил қилишга ҳаракат қилади.

Ўзбекистон ССР қишлоқ хўжалигида коммунистик меҳнат зарбдори деган номни биринчи бўлиб Фарғона областининг Охунбобоев ишлаб чиқариш бошқармасидаги «Коммунизм» колхозини олди. Бу шарафли ном билан колхознинг коллективи ҳозир ҳам фахрланади.

«Коммунизм» колхозини жойлашган ерлар 1953 йилгача тиканлар билан қопланган, ўтиш қийин бўлган чўлдан иборат эди. Кейинги вақтларда эса бу ерларни Фарғона областининг Охунбобоев районидаги Фарғона ва Куйбишев номли узоқдаги колхозларнинг кўчма бригадалари ўзлаштира бошладилар. 1960

йилда бригадалар бирлашиб, колхоз тузилди. Колхоз ташкил этишда кекса коммунист агроном О. Қаримов, экономист А. Гадойбоев, табелчи Ш. Турдалиев, бригадир Б. Эргашев, донгдор звено бошлиғи У. Тожибоев, коммунистлар — колхоз раиси У. Қодиров ва Волгограддан Эльбагача бўлган жангларда қатнашган собиқ фронтовик-танкист И. Рўзиевлар актив қатнашди. Улар шу вақтгача колхозда намунали меҳнат қилмоқдалар. Ҳозир «Коммунизм» колхозида еттита пахтачилик бригадаси бўлиб, унинг олтитасини коммунистлар бошқаради.

Колхозчилар тараққиётнинг негизи бўлган колхоз бўлинмас фондининг ўсиши тўғрисида доимо ғамхўрлик қиладилар. Бу фонд 1960 йили 122,1 минг сўмга, 1961 йили — 386,1 минг сўмга, 1962 йили — 449,4 минг сўмга, 1963 йили эса — 699 минг сўмга кўлайди. Бўлинмас фонд маблағининг катта қисмини колхоз техника сотиб олишга сарфлади. Колхоз КПСС Программаси белгилаб берган йўлдан ривожланди. Программада: «Колхозлар ривожланган сари уларнинг асосий ишлаб чиқариш фондлари ўсиб боради. Бу фондларда ҳозирги замон техника воситалари асосий ўринни эгаллайди» дейилган. «Коммунизм» колхози худди мана шу йўлдан бормоқда. Колхозчилар техника сотиб олишга тобора кўпроқ маблағ ажратмоқдалар. 1963 йили хўжаликда 27 та чопиқ ва 6 та ер ҳайдайдиган трактор, 8 юк ва 2 енгил автомашина бор эди.

Бўлинмас фондларнинг огишмай ўса бориши ўз навбатида колхоз бойлигини оширади ва колхозчилар меҳнатига ҳақ тўлаш учун кўп-

роқ маблағ ажратишга шароит яратади. Бу қўйдаги кўрсаткичлардан кўриниб турипти:

Кўрсаткичлар	1960 й.	1961 й.	1962 й.	1963 й.
Колхозчиларнинг иш ҳақи (минг сўм)	121,8	265,6	346,1	384
Бир колхозчининг ўртача йиллик даромади (сўм) . .	434	1054	870	1000
Бир киши—қунининг қиймати (сўм)	2,5	3,30	4,52	4,62

Марказий Фарғонада қўриқ ерларни ўзлаштирувчиларнинг кўплари 1953 йилгача меҳнат қунига 10 тийингача пул олар ёки бир тийин ҳам олмас эдилар. Ҳатто эски колхозларнинг кўпчилиги ҳозирги вақтда колхозчилар меҳнатига ҳақ тўлашда «Коммунизм» колхозидегидек юқори даражага эришганлари йўқ. Бунда шуни ҳисобга олиш керакки, «Коммунизм» колхозининг тузилганига атиги тўрт йилгина бўлди. КПСС Марказий Комитети томонидан тикланган колхозчиларнинг ўз меҳнатлари натижасига моддий манфаатдорлик ленинча принципларининг турмушга татбиқ қилиниши ҳам колхозда меҳнатга тўланадиган ҳақнинг кўтарилишига ёрдам берди. Колхозчиларнинг фаровонлиги улар қилган меҳнатларининг миқдори ва сифатига қарамай бепул жамоат истеъмол фондларининг кенгайтирилиши ҳисобига кўтарила боради. Жумладан, колхозчиларнинг реал даромадлари кенг миқёсдаги турар жой ва маданий-маиший қурилишлар ҳисобига ортиб бормоқда.

Қўриқ ердаги «Коммунизм» колхозининг энг муҳим ютуғи шундан иборатки, бу ерда меҳнат қилиш ҳар бир колхозчининг муқаддас бурчига айланган. Меҳнат биринчи даражали ҳаётий зарурат, одат бўлиб қолган. Колхозчилар энг яхши меҳнат намуналари, колхоз хўжалигини бошқаришнинг ижобий намуналари асосида тарбияланадилар. Юксак онглилик ва кучли жамоат фикри қўриқ ерларда колхозчилар фидокорона меҳнатининг манбаи ҳисобланади.

Колхоз партия ташкилоти 35 коммунистан ташкил топган. Уларнинг ҳаммаси янгилик тарафдори, коммунистик меҳнат учун мусобақа ташкилотчиларидирлар. Пахта далаларига Катта Фарғона каналининг суви етишмай қолганда олтинчи бригада коммунистлари чекинмадилар. Улар тезлик билан насос ўрнатиб, ғўзаларни Сарижигин коллекторининг суви билан таъминладилар. Шу йўл билан 92 гектар ердаги ғўзалар сақлаб қолинди.

Комсомоллар ҳам қўриқ ерларда мўл пахта етиштириш учун курашнинг биринчи сафларида бормоқдалар. Ёш коммунист А. Юсупжонов раҳбарлик қилган комсомол-ёшлар бригадаси социалистик мусобақа ғолибларидир. Унинг бригадаси 1963 йили колхозда ҳар гектардан 32 центнердан энг арзон пахта олди. А. Юсупжонов бригадасига бошқа колхозлардан юқори ҳосил етиштириш сирини билиш мақсадида келадилар.

Бригадирнинг ўзи ҳам доимо бошқалардан ўрганади. У Поп районидаги Ленин номли колхознинг донгдор механизатори, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони М. Умурзоқовнинг илгор тажрибасини 10 кун ўрганди. Охунбобоев

хословакиялик кинорежиссёр А. У. Димичнинг диққатини ўзига жалб этди. Кинорежиссёр А. Ф. Миддендорфнинг китоби билан Москвада танишгач, 1962 йили қўриқ ўлкадаги Карл Маркс номли колхозга келди ва ҳалок бўлган қишлоқ ўрнида вужудга келган ўзгаришларнинг гувоҳи бўлди. Қардош чехословак халқи билан ягона социалистик лагерда умумий мақсад сари бораётган совет халқидан мағрурланган А. У. Димич ўз ёрдамчилари билан биргаликда «Йўқолган қишлоқнинг сири» фильмини суратга олди. Фильм сценарийсини атоқли тошкентлик журналист Георгий Димов ёзди. Чехословакия ва совет маданият арбоблари яратган фильм халқлар ўртасидаги дўстликнинг янада мустақамланишига ёрдам беради, у ленинча миллий сиёсатнинг тантанасидан ҳикоя қилади.

Ҳалок бўлган қишлоқ ўрнида юз берган ўзгаришлар чиндан ҳам кишини ҳайрон қолдирарлидир. Партия чақириғига биноан янги колхозга 1336 киши кўчиб келди. Қўриқ ўлкада колхозчилар ва ишчилар қудратли техникадан фойдаланиб жуда катта қийинчиликларни енгдилар. Натижада янги ерларни тезда ўзлаштириб у ерлардан энг кўп арзон маҳсулот олдилар. Қуйидаги фактлар бунинг гувоҳидир:

Кўр. атиқлар	1959 й.	1960 й.	1961 й.	1962 й.	1963 й.
Пахта майдонининг ўсиши, гектар . . .	82,5	320	710	720	920
Ялпи пахта ҳосили, тонна	104	851	1501	1977	2164

1962 йили колхозчилар ҳар гектардан 27,5 центнер пахта етиштириб, мисли кўрилмаган ютуқларни қўлга киритдилар. Биргина 1960 йил мобайнида ҳосилдорлик икки мартадан ҳам зиёд, ҳар гектардан 14 центнерга оширилди.

Колхозда 11 миллат вакиллари аҳллик билан меҳнат қилмоқдалар. Уларнинг фидокорона меҳнати туфайли Марказий Фарғона тубдан ўзгармоқда.

Марҳамаг ишлаб чиқариш бошқармасидаги тажрибали ташкилотчи ва раҳбар Саврихон Йўлдошева раислик қилаётган XX партсъезд номли колхознинг аҳл коллективи ҳам бу ишга озмунча куч сарфламади. Агар колхоз биринчи йили 26 гектар ерга экин эккан ва ҳар гектардан 10 центнердан пахта олган бўлса, 1960 йили колхоз 300 гектарни ўзлаштириб, қўриқ ўлкадан давлатга 500 тонна пахта топширди. Коммунистлар колхознинг жони-танидирлар. Улардан 38 таси ишлаб чиқаришнинг ҳал қилувчи участкаларида меҳнат қилмоқда. Бу ерда колхоз аъзоларининг бештасидан бири коммунист, еттитасидан бири комсомол аъзосидир. Бундай колхозлар Марказий Фарғонада кўплаб топилади. Улар 1963 йилнинг ўзидаёқ 60 мингдан ортиқроқ қўриқ ерларга экин экдилар.

Марказий Фарғонада колхоз қурилиши тажрибаси шуни кўрсатадики, ташкилий ишлар тартибга солинган, кадрлар жой-жойига тўғри қўйилган ва меҳнаткашлар кун сайин ғоявий-сиёсий жиҳатдан тарбияланадиган колхозлар йирик, иқтисодий жиҳатдан қудратли социалистик хўжаликка айланди.

Марказий Фарғонада колхозлар билан бир қаторда совхозлар ҳам тузилди. 1957 йили 12 сентябрда Марказий Фарғонанинг Улугнор массивида биринчилар қаторида собиқ Наманган областининг Бўз МТСи базасида «Мингбулоқ» совхозини тузилди. 1957 йил октябрида бунга бир неча кўчма бригадалар қўшилди.

Партия чақириғига биноан совхоздаги қўриқ ерларни ўзлаштириш учун ҳақиқий ватанпарварлар келдилар. Ҳозир совхознинг бош инженери бўлиб ишлаётган ташаббускор А. Шоимқулов, илғор бўлим бошқарувчиси — собиқ мактаб директори Н. Рафиқов, инженер-гирдотехник Л. Ф. Гладков, ажойиб партия ташкилотчиси А. Тўхтабоевлар биринчи бўлиб қўриқ ерларни очдилар. Совхознинг биринчи директори Н. Абдурахмонов жуда катта қийинчиликларни енгди.

Илғор ишчилар ва механизаторларни партияга қабул қилиш ҳисобига тез ўсаборган партия ташкилоти совхознинг мустақамланишида ташкилотчилик ва сафарбар қилувчилик ролини ўйнади. Бир неча йил ичида партия ташкилоти 3 мартадан зиёд ўсди. Комсомол ташкилоти ҳам мустақамлана борди. Дастлаб 132 комсомол аъзоси бўлган бўлса, бир неча йилдан кейин улар сони 300 кишига етди. Совхоз комсомол ташкилоти механизатор кадрлар тайёрлашни оталикка олди. Комсомол-ёшлар бригадалари тузилиб, уларга М. Мирабдуллаев, А. Йўлдошев, Т. Йўлдошев, Т. Аҳмедов ва бошқалар бошчилик қилдилар.

Партия ташкилоти пахтадан мўл ҳосил етиштиришда социалистик мусобақанинг таш-

килотчиси бўлди. Манноп Жалолов бошлиқ коммунистик меҳнат бригадасининг иш тажрибаси «Мингбулоқ» совхози коммунистлари ва комсомоллари учун машғал бўлди. 1957 йилга қадар пахтадан 9—10 центнердан ҳосил олган қўриқ ўлкаликлар 25 центнердан ҳосил олиш учун, коммунистик меҳнат коллективлари деган шарафли номни олиш учун бригадаларнинг мусобақаларини кенг авж олдирдилар. Коммунистлардан Т. Азимов, М. Мирабдуллаев, А. Жабборов, А. Йўлдошев, М. Хусанова, комсомол аъзоси Т. Аҳмедовларнинг илғор бригадалари юқори ҳосил учун, комплекс механизация учун, арзон пахта учун, меҳнатни яхши ташкил қилиш ва коммунистчасига яшаш учун кураш байроғини биринчи бўлиб кўтардилар. Бу бригадалар ўз олдларига ёўзани ишлаш процессларини максимал механизациялаш вазифасини қўйдилар.

Қасаба союз ташкилоти партия ташкилоти билан бир қаторда коммунистчасига меҳнат қилиш учун курашда мусобақа ташкилотчиси бўлди. Бу ташкилот совхоз коллективи билан биргаликда мунтазам равишда ўсди ва мустақамланди. Қасаба союз ташкилотининг 1961 йили ўз сафида ишчилар, инженерлар ва хизматчилардан 1750 аъзоси бор эди.

Давлат қўриқ ўлкадаги совхозга катта ёрдам берди.

Совхозда каналлар реконструкция қилинди, бунинг натижасида совхоз ерлари илгаригига нисбатан сув билан анча яхши таъминланди, машина парки узлуксиз тўлдириб турилмоқда. Совхоз 1961 йилнинг ўзида 5 экскаватор, 5 скрепер, 3 трактор олди. Ердан

унумли фойдаланилмоқда. 17 сонли қурилиш-монтаж бошқармаси янги ерларни ирригация-мелиорация жиҳатидан тайёрлашда катта ишлар қилди.

Буларнинг ҳаммаси пахтадан мўл ҳосил етиштиришга имкон берди. Совхоз 1963 йили давлатга, 5 минг тонна биринчи сорт қўриқ ўлканинг пахтасини топширди, бу билан у пахта тайёрлаш планини 113, 06 процент бажарди. Совхоз коллективи сиёсатда ва меҳнатда актив иштирок этдилар, улар техника билан қуролланган ҳолда агрономия илмига амал қилиб катта ғалабага эришдилар. Совхозда прогрессив усуллар кенг жорий қилинди. Масалан, совхозда 1963 йили 1962 йилдигидан 1000 тонна ортиқ пахта машинада терилди. Техникадан моҳирлик билан фойдаланиш натижасида «Мингбулоқ» совхозини 1960—1963 йилларда қўшимча равишда 2250 гектар қумлоқ ва шўр ерларни ўзлаштирди ҳамда Марказий Фарғонада жуда катта майдонни ўзлаштирган хўжаликка айланди. Совхоз 3405 гектар ерда фақат гўза етиштиради.

КПСС Марказий Комитетининг 1964 йил февраль Пленуми қарорлари қўриқ ерларни ўзлаштирувчиларни янги меҳнат ғалабаларига отлантирди.

ИНТЕНСИФИКАЦИЯЛАШ ИУЛИДА

КПСС Марказий Комитети декабрь (1963 й.) ва февраль (1964 й.) Пленумлари қарорларида қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини интенсификациялаш бўйича катта тадбирларни

ишлаб чиқди, бу қишлоқ хўжалигини юксалтиришда бош йўл бўлиб қолди.

Марказий Фарғонадаги хўжаликлар ҳам шу йўлдан ривожланмоқда. Агар дастлаб Марказий Фарғона меҳнаткашлари олдида янги ерларни ўзлаштириш, суғориладиган деҳқончиликни кенгайтириш ҳисобига пахта ва донни кўплаб етиштириш вазифаси турган бўлса, энди қўриқ ердаги колхоз ва совхозлар, янги ерларни янада ўзлаштира бориш билан бир қаторда ўзлаштирилган ерларда пахта, шолидан юқори ва барқарор ҳосил олишни таъминлаши, чорвачилик, ипакчилик маҳсулотлари етиштиришни кўпайтириши, ҳар гектар ердан олинадиган қишлоқ хўжалик маҳсулотини, унинг таннархини узлуксиз камайтира бориб, кескип кўтаришлари керак. Қўриқ ердаги илғорлар бунга ишлаб чиқаришни комплекс механизациялаш, суғориладиган ерлардан энг яхши фойдаланиш, минерал ўғитларни кенг қўлланиш ва илғор тажриба ҳамда фан ютуқларини сабот билан жорий қилиш асосида эришадилар.

Йирик ирригация-мелиорация ишлари амалга оширилиши, қўриқ ердаги колхоз ва совхозларнинг техника билан яхши қуролланиши, колхозчиларнинг агротехник билимлари даражасининг кўтарилиши давлат ва колхозлар томонидан Марказий Фарғонани ўзлаштиришга йирик капитал маблағлар сарфланиши натижасида Марказий Фарғонанинг янги суғориладиган ерлари интенсификациялаштирилди.

1953—1963 йилларда Марказий Фарғонада 72,54 минг гектар қўриқ ерлар сув чиқарилиб

суғорилди ва ирригация-мелиорация жиҳатдан тайёрланди. Бу ерларда пахта, ғалла ва бошқа маҳсулотлардан мўл ҳосил етиштирилиб харажатлар ортиғи билан қопланмоқда.

Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини интенсификациялашнинг энг муҳим элементи ва таркибий қисми ҳисобланган комплекс механизациялаштириш Ўзбекистонда пахтачиликни кескин кўтариш учун курашда янги давр очиб берди. Қўриқ районларга давлат томонидан техника, мутахассис кадрлардан тобора кўпроқ ёрдам берилмоқда. Комплекс механизациялашда бунинг аҳамияти каттадир. Масалан, Бўз районида давлат томонидан берилган машиналарни қўйидаги маълумотлардан кўриш мумкин. Андижон областида 1954 йили бир тракторга (15 от кучи ҳисобида) 56 гектар ер тўғри келган бўлса, Бўз районида бу 35 гектарни ташкил этди. Область бўйича бир «Универсал» тракторида 90—95 гектар ер ишланган бўлса, Бўз районида 55—56 гектар ер ишланди.

Техника билан қуролланиш натижасида колхоз ва совхозлар пахта етиштириш процесларини механизациялаштира оладилар. Масалан, 1957 йили Бўз районида 3600 гектар ёки экин майдонининг 60 проценти узунасига ва кўндалангига ишланди, 1958 йили эса 5600 гектар ёки барча пахта майдонининг 95 проценти ишланди. Чигит бу ерда асосан квадрат-уялаб экилди.

Ўзбекистон Коммунистлар партияси Марказий Комитети ва Республика Министрлар Совети тавсияларига асосланиб ҳамма жой-

ларда комплекс механизацияни кенгайтириш-да муҳим роль ўйнайдиган трактор далачилик бригадалари тузилди. Биргина 1960 йили Балиқчи районида 56 трактор-далачилик бригадалари ташкил қилинди. Тажриба шуни кўрсатдики, трактор-далачилик бригадалари одатдаги далачилик бригадаларидан фойдалироқдир. Бу қўйдаги таққослашдан кўриниб турипти:

Бригадалар	Майдон, гектар	Сарфланган киши-кун		1 киши ҳи оби- га етишти- рилган пахта	План- нинг бажари- лиши, %
		1 гек- тарга	1 цент. пахта етишти- ришга		
Мамадалиев бошлиқ трактор-далачилик бригада	66	134	4,2	4,2	110
Тожиаҳмедов бошлиқ далачилик бригада	74	175	6	3,2	96

М. Мирзабеков, М. Абдуллаев, Ф. Абдуллаевлар бошлиқ трактор-далачилик бригадалари қўриқ ерларда гектаридан 35 центнер ҳосил олиб ҳар йили социалистик мажбуриятни ортиғи билан бажармоқдалар.

Трактор-далачилик бригадаларида пахтани машинада йиғиб-териб олишга катта аҳамият берилади. Қўриқ ердаги илғор механизаторлар В. Тюпко, М. Умурзоқов, Ж. Кўчиев тажрибаларидан фойдаланиб юксак меҳнат унумдорлигига эришдилар.

Механик ҳайдовчилардан И. Муротов, Й. Бахтиёров, Ғ. Жамолов ва бошқалар бир мавсумда 150 тонна ва ундан кўпроқ пахтани машинада тердилар.

Хотин-қизлар техникани актив эгаллай бошладилар. Юзлаб аёллар ва қизлар 1960—1964 йилларда Т. Охунова ташаббусини қувватладилар ва машинани ўрганишга киришдилар, трактор ва пахта териш машинасининг рулини бошқарадиган бўлдилар. Ҳамма жойларда пахта териш машинасининг механик-ҳайдовчилари учун курслар очилди. Кўп қизлар механизация мактабларида ўқидилар. Бир группа хотин-қизлар Бўз, Ёзёвон, Задарё, Балиқчи ва бошқа РТСлар ҳузуридаги механик-ҳайдовчилар курсини тамомладилар. Энди колхоз ва совхоз механизаторлари орасида қизларнинг номлари тобора кўпроқ учрамоқда. Балиқчи ишлаб чиқариш бошқармасининг «Ленинград» колхозидан чиққан Ўзбекистонда хизмат кўрсатган механизатор, Ўзбекистон комсомол Марказий Комитетининг аъзоси Э. Набиева ва қўрнқ ўлкадаги «Мингбулоқ» совхозидан республика Олий Совети депутати С. Оллоёрова Марказий Фарғонада машинада пахта териш машъалларидирлар. Уларнинг ҳар бири мавсумда 140—150 тоннадан пахта терадилар. Қ. Абдуллаева, М. Ҳусанова, М. Ҳакимова, Задарё районининг хотин-қизлардан биринчи механик-ҳайдовчиси Ҳ. Ҳамдамова ва бошқалар мавсумда 100—120 тоннадан пахта терадилар.

Айрим бригадаларгина эмас, колхозлар ҳам комплекс механизациялаш йўлига ўтмоқдалар. 1958 йилдан бошлаб Марказий Фарғонанинг Бўз массивидаги XVII партсъезд номли колхоз комплекс механизацияни қўллай бошлади. Унинг жорий қилиниши натижасида колхоз агротехникани яхшилаш, ҳосил-

дорликни анча ошириш ва пахтанинг таннарини пасайтириши мумкин.

Комплекс механизация қўлланиши билан колхоз хўжалиги йилдан-йилга мустақамлана борди. КПСС Марказий Комитети сентябрь Пленумидан кейин колхоз 700 гектарга яқин қўриқ ерни ўзлаштирди ва 1961 йилнинг ўзидаёқ 1500 гектардан кўпроқ ерга фақат чигит экиди. Колхоз пахта ва бошқа маҳсулотлар билан бирга, кўплаб чорвачилик маҳсулотлари ҳам етиштирмоқда.

Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини, айниқса пахта етиштиришни интенсификациялашда ўғитнинг роли муҳимдир. Марказий Фарғонадаги илғор колхоз ва совхозлар ўғитдан фойдаланишда катта тажриба тўплалар. Масалан, Балиқчи ишлаб чиқариш бошқармасидаги Ленин номи колхоз ҳар гектар ерга ўрта ҳисобда 5 тонна гўнг, 400 килограмм селитра ва 300 килограмм суперфосфат ҳисобидан ўғит солиб, ҳар йили пахтадан юқори ҳосил олмоқда. 1963 йили колхоз ҳар гектардан ўрта ҳисобда 30 центнердан ёки 1962 йилдагига нисбатан 7,5 центнер кўп пахта олди.

Бу ерда ўғитга айниқса кейинги вақтда катта аҳамият берадиган бўлиб қолдилар.

«Гулбах» совхозини коллективи КПСС Марказий Комитети декабрь (1963) ва февраль (1965) Пленумларининг қарорларини турмушга муваффақиятли татбиқ этиш тадбирларини ишлаб чиқди. Бу ерда 1964 йил ҳосили учун 13 минг тонна компост ва 10 минг тонна гўнг солишни мўлжалладилар. Совхоз мутахассислари ғўзага турли ўсув даврида ўғит солиш

бўйича тавсиялар ишлаб чиқдилар. Совхозда минерал ўғитлар ва бошқа химиявий препаратларни сақлаш мақсадида шийпонлар қурилди. Агрохимияни ўрганиш курси очилди. Бўлим, бригада раҳбарлари, ҳисобчилар агрохимия дарсини ўқийдилар.

Фан ютуқлари, илгор агротехника ва агрохимияни жорий қилиш бўйича илгор хўжаликларнинг тажрибалари қўриқ ердаги барча колхоз ва совхозларнинг бойлиги бўлиб қолмоқда. Интенсификациялаш қўриқ ерни ўзлаштирувчилар учун меҳнат унумдорлигини узлуксиз ошириш ва қишлоқ хўжалик маҳсулотининг таннархини камайтиришга ёрдам бермоқда. Буни Бўз район хўжалик мисолида яққол кўриш мумкин:

1952 й. 1959 й.

Етиштирилган пахта, т	8836,8	10 345
Пахта етиштиришга сарфланган киши-кун	1 365 465	250 000

Қўриқ ерларни ўзлаштирувчиларнинг техника билан узлуксиз қуролланиши техникадан, минерал ўғитлардан, суғориладиган ерлардан, фидокорона меҳнатдан ватанпарварлик руҳида самарали фойдаланиш асосида партия ва ҳукумат томонидан улар олдиға қўйилган вазифалар муваффақиятли ҳал этилмоқда.

ҚУРИҚ ҲЛКАЛИҚЛАР МОДДИЙ ФАРОВОНЛИГИ ВА МАДАНИЯТИНИНГ ҚУТАРИЛИШИ

Партия ва ҳукумат қўриқ ўлка меҳнаткашлари моддий фаровонлигининг ўсиши тўғрисида кун сайин ғамхўрлик қилади. Давлат уларға

катта моддий энгилликлар берди. Улар учун пахтанинг энг юқори харид нархи белгиланди. Ёўза парваришининг дастлабки уч йилида колхоз ва совхозлар топширган пахталари учун харид нархининг 20 проценти миқдориди устама мукофот оладилар. 1964 йили давлат колхозларни сув қурилиши объектларида ишлашдан озод қилди, моддий фаровонликнинг яхшиланишига, шунингдек, ленинча моддий манфаатдорлик принципининг тикланиши ва янада ривожлантирилиши катта таъсир кўрсатди. Буларнинг ҳаммаси биргаликда колхозларнинггина эмас, колхозчиларнинг ҳам даромадларини оширди. Охунбобоев ишлаб чиқариш бошқармасидаги Карл Маркс номли колхоз мисолида бу ёрқин кўзга ташланади:

Кўрсаткичлар	1959 й.	1960 й.	1961 й.	1962 й.	1963 й.
Олинган даромад, минг сўм	56,4	373,4	689,9	699,2	910,2
Шу жумладан пахта сотишдан, минг сўм	42,7	345,6	643,5	661,6	885
Колхозчилар меҳнатига тўлапгани, сўм . .	33,8	181,4	373,7	421	548,3
Бир колхозчининг ўртача йиллик даромади, сўм	274	848	1146	927	1103
Бир киши куннинг қиммати, сўм . . .	2,11	2,98	3,79	4,13	4,56

Шундай қилиб, колхознинг фақат пахтадан олган даромади 1960 йили ўтган йилга — кол-

хоз тузилган дастлабки йилга нисбатан 8 марта, 1963 йили эса 20 мартадан кўпроқ ўсди. Қолхозда асосий ишлаб чиқариш воситалари йил сайин кўпайиб борди: 1959 йили 147,2 минг сўмга, 1963 йили эса — 880,3 минг сўмга кўпайди. Бу давр ичида колхозчиларнинг даромади ҳам анча ўсди.

Қолхозчилар меҳнагига бундай юқори ҳақ тўлайдиган колхозлар қўриқ ерларда тобора ортиб бормоқда. Балиқчи ишлаб чиқариш бошқармасидаги «Коммунист» колхозининг даромади пахта етиштиришга сарфланадиган меҳнат ва пулни огишмай қисқартира бориш ҳисобига тез ўсмоқда. Бу ерда бир центнер пахтанинг таннарихи 1962 йили 22 сўм 93 тийин бўлган бўлса, 1963 йили 19 сўмни ташкил қилди. Агар суғориладиган ернинг 100 гектаридан олинган ялпи даромад 1962 йили 50848 сўм бўлган бўлса, 1963 йили 83170 сўм бўлди. Қолхоз фақат пахтачиликдан 1 миллион 114 минг сўм даромад олди, колхознинг пахта сотишдан олган даромади 25,8 процентга ортди. Қолхозчилар ўз меҳнат ҳақларига 620 350 сўм ажратдилар. Бундан ташқари, 12064 сўм кексайган колхозчиларни пенсия билан таъминлаш ва уларга ёрдам бериш мақсадида ажратилди. Шунингдек колхозчиларнинг фаровонлиги улар меҳнатининг миқдори ва сифатига қарамай, жамоат истеъмол фондининг кенгайиши ва текин таъминланиши ҳисобига кўтарилади.

Марказий Фарғонадаги кўпгина хўжаликлар Мирзачўлдаги каби фақат ишлаб чиқаришни коммунистчасига ташкил қилишда эмас, балки турмушда ҳам бошқа хўжаликларга

ўрناق бўлмақдалар. 1953 йилдан кейинги ўтган қисқа вақт ичида Марказий Фарғонадаги чўл-биебонлар ўрнида янги обод колхоз ва ишчи посёлкалари қад кўтарди, мактаб, клуб, водопровод, касалхона, кинотеатр, болалар муассасалари, радио шохобчаси — қўриқ ўлкадаги аҳолининг маданий савиясини ва фаровонлигини кўтариш учун зарур бўлган барча шарт-шароит яратиб берилди. Марказий Фарғонани ўзлаштирувчиларнинг кўпчилиги Бўз, Жумашўй, Ёзёвон, Балиқчи, Улуғнор посёлкаларида яшайди. Бу ерлар қўриқ ўлка колхоз ва совхозларининг марказига айланган. КПСС Марказий Комитети сентябрь (1953 й.) Пленумидан кейин Марказий Фарғонанинг янги суғориладиган зонасида колхозчилар ва совхоз ишчилари учун 5 мингга яқин уй ва квартиралар қурилди.

Марказий Фарғонанинг экономикаси ва маданиятининг ривожланиши учун албатта йўллар қурилиши керак. Қурувчилар жазирма ёз иссиғи ва қиш совуғига қарамай, Марказий Фарғонанинг ичкарасига қараб бутун йил бўйи магистраль йўлни ишладилар. Улар 300 километрдан кўпроқ магистраль йўл ва хўжаликнинг ичида 10 минг километрдан кўпроқ йўлларни қуриб битирдилар. бу йўллар Марказий Фарғонанинг ички ва ташқи транспорт алоқаларини таъминлайди; қўриқ ер массивларини Фарғона водийсининг саноат ва маданий марказлари — Фарғона, Андижон, Наманган, Қўқон билан бирлаштиради.

Қўриқ ўлкаликлар кўкаламзорлаш, боғдорчилик ва тоқчиликка кўп куч ҳамда вақт сарфлайдилар. Эндигина ўзлаштирилган ерларга

экилган дарахтлар қумнинг йўлини тўсади ва шунинг билан бирга қўриқ ўлканинг қиёфасини ўзгартириб, кишилар ҳаёти учун қулай ша-роит яратади.

«Мингбулоқ» совхозининг ишчи ва хизматчилари кўп ерларни кўкаламзорлаштирдилар. Ҳар бир оила энг камда 70—80 туп дарахт экиши керак — коллективнинг қарори ана шундай. Совхозда кўкаламзорлаштиришга тажрибали боғбон Тўраҳон ота Ҳайдаров раҳбарлик қилади. У ўз қўли билан ариқ бўйларига 10 мингдан кўпроқ дарахт экди. Ҳайдаров бу ерларга 1938 йили Намангандан келган. У вақтда бу ерларда янтоқдан бошқа ҳеч нарса ўсмас эди. Унлаб километр ерда бирор-та уй ёки дарахт учрамас, қуюқ қамиш сўқмоқларида ёввойи чўчқа ва бўрилар бўкириб юрарди. Кеч кириши билан чўлда пашшалар булути пайдо бўларди. Т. Ҳайдаров маҳаллий аҳолида ерни кўкаламзорлаш кераклигига ишонч ҳосил қилди. Бир вақтлар янтоқ ўсган ерда боғ яратилди, унга 30 хил мевали дарахтлар, 12 хил узум экилди. 1959 йили Тўраҳон ота Ҳайдаров уч гектарда токзор яратди. У халқ хўжалиги ютуқлари виставкасида бўлди. Ҳозир у совхозда бош боғбон бўлиб ишламоқда. Қўриқ ўлкада бундай ўз ишининг ташаббускорлари кўплаб топилади.

Бўз посёлкасида яшовчи аҳоли ўз олдига олижаноб вазифа — ҳар бир участкани гулзорга, боққа айлантириш вазифасини қўйди. Улар кўп иш қилдилар: ҳар бир муассаса, уй олдига, ҳар бир мактабда гулпушта (клубба) ва кўкаламзор (газонлар), жамоат боғи ва токзорлар яратдилар. Бу ердаги қишлоқ ва

посёлкалар йилдан-йилга ободонлашиб чиройига чирой қўшилмоқда.

Қўриқ ўлка аҳолисининг маданий-маиший шароитини ва моддий фаровонлигини яхшилаш, текин медицина хизмат кўрсатиш ва соғлигини сақлаш тўғрисида диомо ғамхўрлик қилиш катта ўринни эгаллайди. Марказий Фарғона ерларининг ўзлаштирилиши натижасида бу район аҳолисини бутунлай соғайтириш, замбуруғ, қўтир, чечак, паразитик терлама каби халқ бошига катта қайғу келтирган оммавий касалликлар тугатилди. Марказий Фарғонанинг ботқоқ районлари кўп асрлар давомида аҳолининг безгак билан ёппасига касалланиш манбаи бўлиб келган эди. Олимлар ва тажрибали врачлар ҳамкорлигида кескин чоралар амалга оширилганлиги сабабли бу даҳшатли касаллик бутунлай тугатилди. Касалликларнинг олдини олиш ва кескин камайтиришга, юқумли касалликларни тугатишга, узоқ умр кўришга қаратилган чоралар ишлаб чиқилмоқда ва амалга оширилмоқда. Марказий Фарғона районларида медицина ва санитария-профилактика тармоқлари кенг ривожланган, қўриқ ўлка аҳолисига хизмат кўрсатадиган врачлар ва ўрта медицина ходимлари штати бўлган, ҳозирги замон ускуналари билан жиҳозланган медицина санитария қисмлари тузилган.

1960 йили февралда бўлиб ўтган Ўзбекистон Коммунистлар партияси Марказий Комитетининг XV съездида республикада, айниқса янги суғориладиган ерларда соғлиқни сақлашнинг конкрет чоралари қабул қилинди. Даволаш-профилактика муассасалари, болалар боғчала-

ри, яслилар, аптека тармоқларини кенгайтириш программаси белгиланди.

Давлат ҳисобига олиб борилаётган қурилишлар билан бир қаторда медицина муассасаларининг қурилиши колхозларнинг ташаббуси билан ва улар ҳисобига кенг авж олдирилди. Қўриқ ўлкадаги XX партсъезд номли, «Коммунизм», «Гигант», «Янги турмуш», XVII партсъезд номли ва бошқа кўп колхозларда янги касалхоналар қурилган. Балиқчи посёлкасида зарур медицина ускуналари билан жиҳозланган янги типовой икки қаватли касалхона қад кўтарди. 1963 йили Бўз районида 209,4 киши ётиб даволанди, бу 1953 йилдагига нисбатан тахминан 10 марта кўпдир. Кўп йиллар давомида кишилар бу ерларда докторнинг нималигини билмас, уларни парихонлар ва табиблар «даволар» эдилар. 1961 йили Бўзга М. И. Калинин номли Андижон медицина институтини битирувчилардан 8 киши ишга келди.

Марказий Фарғонада соғлиқни сақлаш ишида санитария-гигиена ва даволаш-профилактика чораларининг бутун бир системаси жорий қилинмоқда. Бунда Марказий Фарғонанинг конкрет шароити ҳисобга олинган ҳолда Сибирь ва Қозоғистоннинг қўриқ районларида соғлиқни сақлаш тажрибаларидан фойдаланилади.

Коммунистик партиянинг кундалик гамхўрлиги туфайли Марказий Фарғона соғлиқни сақлаш ишида ва маданиятини юксалтиришда катта ютуқларга эришди. Аҳолига медицина хизмати кўрсатишдаги барча кўрсаткичлар бўйича Марказий Фарғона Туркия, Эрон, Покистон ва кўпгина бошқа мамлакатлардан

жуда олдиндадир. Эронда 10 минг аҳолига атиги 4 та койка тўғри келса, Бўз райониди 215 койка тўғри келади, яъни 50 мартадан ҳам кўпроқ. Марказий Фарғонанинг соғлиқни сақлаш иши бошқа районлардан 10 минг аҳолига тўғри келадиған врачлар сони каби энг муҳим кўрсаткичлар бўйича ҳам анча ўзиб кетди.

Марказий Фарғона районларида мана шу ўн йил ичида халқ маорифи тармоқлари гуркираб ўсди, мактабнинг ҳаёт билан, унумдор меҳнат билан алоқаси мустаҳкамланди. Қўриқ районлардаги барча мактаблар асосан бир сменали дарс ўтишга кўчирилди, бу ўқув тарбия процессининг яхшиланишига ёрдам беради. Ўзбекистон коммунистлар партияси мактабларни ўқитувчи кадрлар билан таъминлашга, ўқитувчиларнинг ғоявий-сиёсий савиясининг ва малакасининг оширилишига катта аҳамият беради. Ҳар йили Фарғона, Андижон, Наманган, Тошкент ва бошқа шаҳарлар педагогика институтларининг мутахассислари Марказий Фарғона мактабларига юборилади. Кўпгина ўқитувчилар олий ўқув юртларида сиртдан таълим оладилар.

Юқори малакали педагоглар сони 1953—1961 йилларда собиқ Бўз райониди 3 марта ортди. Масалан, 1953—1954 йилларда олий ва тўлиқсиз олий маълумотли 34 ўқитувчи бор эди, улар сони 1950—1957 йилларда—45, 1957—1958 йилларда — 50, 1958—1959 йилларда—72, 1960—1961 йилларда эса 100 кишига етди.

Партия ва совет ташкилотлари аҳолининг маданий савиясини кўтариш мақсадида катта ишларни амалга оширмоқдалар. Бу соҳада «Гулбах» совхозининг партия ташкилоти кўп

иш қилди. Бу ташкилот ўқитувчилар ва бошқа мутахассислар ёрдамида кишилар билан индивидуал ишлашни яхши йўлга қўйган. Кишиларни тарбиялашнинг бу формаси яхши натижалар берди. Бу ерда йилдан-йилга аҳолининг умумий билимигина эмас, балки уларнинг маданий савияси ҳам кўтарилди.

Кино қўриқ ўлка аҳолиси маданий ихтиёжининг ажралмас таркибий қисми, уларни коммунистик руҳда тарбиялаш ва маданий савиясининг ўсишида муҳим воситадир. 1954 йили Балиқчи район меҳнаткашларидан 63387 кишига 718 кинофильм қўйиб берилди. 1960 йили эса худди шу районда 180 минг томошабин 2040 кинофильмни томоша қилди. Буни Марказий Фарғонада ҳамма жойда кузатиш мумкин. Бу ерда кутубхоналар мунтазам равишда кўпаймоқда, китоб фонди эса ортмоқда. Кўп кутубхоналар аҳоли маданиятининг ўсиши ва саводининг чиқарилишида чиндан ҳам марказ бўлиб қолди. Кутубхоначилар янги-янги китобхоналарни жалб қиладилар ва китобларни моҳирлик билан пропаганда қиладилар. М. Пўлатова мудирлик қиладиган «Мингбулоқ» совхозининг марказий кутубхонаси шулар жумласидандир, унинг китоб фонди доимо тўлдириб борилади, китобхоналар сони ўсмоқда. 1963 йил бошидаёқ кутубхона 6300 сўмлик китоб олди. М. Пўлатова китобхоналарнинг тобора ўсиб бораётган талабларини мунтазам қондириб туради. Оммавий ишлар яхши йўлга қўйилгани учун ҳам бу ерда китобхоналар конференцияси тез-тез ўтказиб турилади. Шундай конференциялардан бирида А. Мухторнинг «Туғилиш» романи муҳокама қилинди.

Бу асарнинг муҳокамасида 300 дан ортиқ қўриқ ўлка аҳолиси қатнашди.

Марказий Фарғонада партия ташкилотлари китобни кенг тарқатиш тўғрисида, унинг ҳар кимсага етиб бориши тўғрисида ғамхўрлик қиладилар, китоб савдосини яхшилаш учун тинмай ишлайдилар.

Марказий Фарғонанинг муваффақиятли ўзлаштирилиши, янги ерларда экономика ва маданиятнинг ривожланиши хотин-қизларнинг ишлаб чиқаришда ва ижтимоий-сиёсий ҳаётда актив иштирок этишлари билан қатъий боғлиқдир.

Ўзбекистон Коммунистлар партияси ўзбек хотин-қизларидан янги авлодни — коммунизмнинг актив қурувчиларини тарбиялаб етиштирди. 15 мингдан кўпроқ хотин-қизлар қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштиришда, соғлиқни сақлаш, халқ маорифи органларида, маданий-маориф муассасаларида, партия, совет, комсомол ташкилотларида фидокорона меҳнат қилмоқдалар. Марказий Фарғонадаги юзлаб меҳнаткаш хотин-қизлар замонавий техникани, илгари фақат «эркаклар касби» ҳисобланган касбларни эгалламоқдалар. Кўп ўзбек хотин-қизлари коллективнинг қобилиятли раҳбарлари, омманинг ташкилотчилари бўлиб етишдилар. Асрий урф-одатлар ва диний хурофотлар билан курашда Коммунистик партия ўзбек хотин-қизларини янги ҳаётга чорлади. Ҳар бир хотин-қизнинг равнақи ва ўз қобилиятини намоиш қилиш учун кенг имкониятлар очиб берилди.

Ўзбек хотин-қизларининг маданий қиёфаси ва турмуши ўзгарди. Масалан, илгари эркин

никоҳ тўғрисида орзу қилиш ҳам мумкин бўлмаган бўлса, ҳозир эса қўриқ ўлкадаги колхозларда комсомол тўйлари ўтказилмоқда. Ана шундай тантана қўриқ ердаги «Янги турмуш» қишлоқ хўжалик артелида ўтказилди. Бу тўй бутун колхознинг байрамига айланди. Келин — қўриқ ўлкадаги хўжаликнинг раиси Т. Ҳожиқосимова, куёв эса — Андижон ишлаб чиқариш бошқармасининг инспектори С. Ражабов эди. Тантанада қўриқ ердаги XX партсъезд номли илгор колхознинг раиси С. Йўлдошева, донгдор механизатор, СССР Олий Советининг депутати М. Жалолов ва бошқа меҳмонлар қатнашдилар. Тўй тантанасида драматург Н. Солиев ва ёш шоир Тоштемиров Тошхон ва Салимжонга бағишланган ўз шеърларини ўқиб бердилар.

Марказий Фаргонанинг кўп минг сонли меҳнаткаш хотин-қизлари Марказий Фарғонадаги барча ерларни тўлиқ ўзлаштиришда, янги суғориладиган ерларда экономика ва маданиятни ривожлантиришда ўз ҳиссаларини қўшадилар.

Марказий Фарғонадаги янги ерларни суғориш ва ўзлаштиришда, қўриқ ўлка аҳолиси гоёвий-сиёсий савиясининг, маданият ва моддий фаровонлигининг ўсишида эришилган ютуқлар — партия ва ҳукуматнинг кундалик ғамхўрлигининг, ишчилар синфи ва колхозчи деҳқонлар фидокорона меҳнатининг, ленинча миллий сиёсат тантанасининг натижасидир. Марказий Фарғона, Мирзачўл ва Қарши чўллариини ўзлаштирувчиларнинг қаҳрамонона меҳнати адабиёт ва санъат арбобларининг асарларида куйлашга лойиқдир.

КПСС Программаси адабиёт ва санъат арбоблари олдига катта ва масъулиятли вазифаларни қўйди.

«Адабиёт ва санъатни ривожлантиришдаги бош йўл,— деб партия Программасида такидланади,— халқ турмуши билан алоқани мустақкамлашдан социалистик воқеликнинг бойликлари ва ранг-баранг томонларини ҳаққоний ва юксак бадийлик билан акс эттиришдан, янги чинакам коммунистик воқеликни илҳом билан ва яққол гавдалантиришдан ҳамда жамиятнинг олга ҳаракат қилишига тўсқинлик қилувчи ҳамма нарсани фoш этиб боришдан иборат»¹.

Ўзбекистонда қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш тажрибаси гоят катта халқаро аҳамиятга эришди, айниқса оғир колониализм меросини енгиб, мустақиллик ва тараққиёт йўлига кирган Осиё ва Африка мамлакатлари учун жуда муҳимдир. Бу мамлакатлар ҳам ирригация ва сугориш асосида ўз қишлоқ хўжаликларини ривожлантирмоқдалар, Совет Иттифоқининг тажрибасидан ва беғараз қардошлик ёрдамидан фойдаланмоқдалар. Ўзбекистонда қўриқ ерларни ўзлаштиришнинг бой тажрибаси собиқ мустамлака халқларига социализм ва коммунизм қурилиши йўлига кирган озод халқ қандай улуғвор вазифаларни ҳал қила олиши мумкинлигини кўрсатади. Жазоир Халқ Демократик Республикасининг Президенти, Жазоир Миллий озодлик fronti партиясининг бош секретари Аҳмад Бен Белла 1964 йил 1 майда Кремлдаги Съездлар саройидаги нутқида:

¹ КПСС XXII съезди материаллари. Госполитиздат, 1961, 420 б.

«...Бошқа мамлакатлар қаторида Ўзбекистонга қилган сафаримиз ғоят фойдали бўлди. Биз Ўзбекистонда Мирзачўл билан танишиш имконига эга бўлдик, Мирзачўл эндиликда чўлбиёбон бўлмай, балки маҳсулдор ерларга айланмоқда. Бу соҳадаги буюк тажриба халқингизнинг, сиз танлаб олган сиёсий йўлнинг шуҳратини оширади», деди.

ПОРЛОҚ ИСТИҚБОЛ САРИ

Марказий Фарғона эга бўлган ғоят катта имкониятларни баҳолаш жуда қийин. Яқин келажакда 200 минг гектар ерга сув чиқарилиб, ҳар йили 300 минг тоннага яқин қўшимча равишда пахта етиштирилади. Тахминий ҳисобга кўра янги ерлардан ҳар йили 400 минг центнердан зиёд сут, минглаб пуд ғалла, 100 минг центнердан ортиқ гўшт, 500 минг килограммга яқин пилла, юз минглаб центнер сабзавот, мева, узум, полиз экинлари, дуккакли экинлар ва картошка олиш мумкин. Янги суғориладиган ерларнинг аҳамияти Фарғона водийси — пахтачилик интенсив ривожланган зона учун айниқса буюқдир. Тажриба шуни кўрсатадики, Марказий Фарғонанинг ўзлаштирилиши Фарғона водийсининг барча хўжаликларида тўғри, илмий асосланган алмашлаб экишни жорий қилишга имкон беради, водийнинг иқлим ва мелиоратив шароити яхшиланишига сабаб бўлади. Бундан ташқари Марказий Фарғонанинг ўзлаштирилиши меҳнат ресурсларидан рационал фойдаланишга ёрдам беради. Кўп колхозлар, ҳатто бутун районлар ўз ички хўжалик резервларинигина эмас, ҳатто қўриқ ер массивларини

ўзлаштириш имконига эгадир. Қорадарёда қурилган Кампирровот сув омбори соф ирригация хизматини ўтайдиган СССРдаги энг йирик сув омборларидан бири ҳисобланади, унинг ҳажми 1 миллиард 750 миллион кубометр. Кампирровот мавжуд суғориладиган ерлардан 207 минг гектарни ва қўриқ ерлардан 35 минг гектарни янгидан суғоришга имкон беради. Тахминий ҳисобга кўра, сув омбори зонасида бир йилда етиштириладиган пахта 130 минг тоннани ташкил қилади. Қолхозларнинг соф қўшимча даромади 25 миллион сўмга ортади. Бундан ташқари, Марказий Фарғона тўлиқ ўзлаштириш натижасида Фарғона водийсининг Ўзбекистон қисмида суғориладиган ерларни тахминан 20 процент кўпайтириш мумкин.

Марказий Фарғона қўриқ ерларининг аҳамияти мамлакатга қўшимча равишда бериладиган минглаб тонна пахта ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотлари билан чекланмайди. Марказий Фарғона ўзлаштирилиши натижасида бутун Фарғона водийси тубдан ўзгаради. Чўлда янги колхоз ва совхозлар, обод посёлкалар, мактаблар, касалхоналар, болалар муассасалари вужудга келади, темир йўллар ва тош йўллар, электр линиялари ўтказилади. «Қўриқ ерларнинг ўзлаштирилганлиги совет халқининг буюк меҳнат жасоратидир, бу жасорат асрлар бўйи яшайди!»— деб ёзилган КПСС XXII съезди қарорида.

Марказий Фарғонани ўзлаштиришга ўз ҳисасини қўшган ҳар кимса бундай юксак баҳо билан фахрланади, бу баҳо Марказий Фарғонани ўзлаштирувчиларни янги меҳнатга руҳлантиради.

МУНДАРИЖА

Марказий Фарғона ўтмишда	3
Қўриқ ерларни ўзлаштириш — умумхалқ ишидир.	8
Қишлоқ ватанпарварлари ҳиссаси	15
Колхозлараро Совет — қўриқ ерларни ўзлашти- ришда колхозлар иштирокининг янги форма- сидир	20
Қўриқ ўлка колхоз ва совхозлари юксалиш йўлида	25
Интенсификациялаш йўлида	37
Қўриқ ўлкаликлар моддий фаровонлиги ва мада- ниятининг кўтарилиши	43
Порлоқ истиқбол сари	55

Константин Макарович Наринский

ПРЕОБРАЖЕННАЯ ЦЕЛИНА

(Борьба трудящихся Узбекистана
за освоение целинных и залежных земель
Центральной Ферганы)

Перевод с издания издательство „Узбекистан“—1965—Ташкент

Таржимон Ҳамдам Азиз
Редактор З. Содиқхужаева
Техн. редактор А. Бобохонов
Корректор М. Рахматова

Теришга берилди 5/IV-1965 й. Босишга рухсат этилди 13/V-1965 й.
Формати 70×90 1/32. Бос. л. 1,875. Шарт. бос. л. 2,19. Нашр. л. 2,07.
Тиражи 3000. „Узбекистон“ нашриётн. Тошкент, Навоий кўчаси, 30.
Шартнома № 27—65.

ЎзССР Министрлар Совети Матбуот Давлат комитетининг Ихти-
сослаштирилган ҳарф терув фабрикасида териблиб, матрицадан
1-босмахонасида босилди. Тошкент, Ҳамза кўчаси, 21.
Зак. №573. Баҳоси 6 т.

Наринский К. М.

Яшнаган қўриқ. (Ўзбекистон меҳнаткашларининг Марказий Фарғонадаги қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш тажрибалари). Т., «Ўзбекистон», 1965.

60 бет. Тиражи 3000.

Наринский К. М. Преображенная целина.

631

№ 373—65

Навой номли ЎзССР Давлат
кутубхонаси.